

Een straat en een boek

De Aart Luteynstraat heet naar het boek *Kapitein Aart Luteyn - De beurtvaart*, van de streekschrijver Herman de Man (1937). Evenals *Scheepswerf de Kroonprinses* (van 1936) hoort het tot De Man's binnenvaartboeken. Tevoren ging de schrijver zich informeren door op een Scheepswerf te gaan werken en met beurtvaartboten mee te varen. Met zijn groot inlevingsvermogen schreef hij het boek dan in één ruk. De beurtvaart was vooral in de 19de en begin 20ste eeuw, voor treinen en vrachtauto's het vrachtovervoer gingen overnemen, van grotere betekenis dan nu.

Een boek van Herman de Man: Kapitein Aart Luteyn

Het verhaal van Aart en van zijn familieleden, veelal ook in de binnenvaart werkzaam, speelt zich voor een groot deel af op de Hollandse IJssel, speciaal in het deel tussen Gouda en Montfoort. Aart verloor op jonge leeftijd beide ouders en werd opgevoed door 'tante Da' in Oudewater. Hoewel hij door zijn scheepskornuiten als een halve gare wordt gezien, klimt hij op van scheepsmaatje tot kapitein en ontwikkelt zich meer en meer tot een weldoener van de gezinnen van zijn broers en zusters. 'Plicht' en 'godsvrucht' zijn de pijlers van zijn bestaan. Hij streeft het goede na, "maar hij is ervan overtuigd dat het kwaad ook in hem zit". Hij is typisch een Herman de Manfiguur, een 'eenzame' en een uitzondering onder zijn collega's.

In de besprekingen in de pers wordt Aart Luteyn wel vergeleken met de hoofdfiguur uit Gerard Walschaps *Een mensch van goede wil* en uit Arthur van Schendels *De rijke man*, beide boeken uit 1936. *Kapitein Aart Luteyn* is zeker niet Herman de Mans sterkste boek.

In tegenstelling tot de andere boeken van De Man vonden velen de hoofdpersoon van dit boek wel erg braaf en vond men het meer tot de 'lectuur' dan tot de 'literatuur' te behoren.

Sinds 1972 is er de Vereniging 'Herman de Man', van liefhebbers van het werk en van de streek van de schrijver. Het leidde tot diverse uitgaven van zijn boeken. Ook de plaatsing van het Herman de Manmonument in Oudewater van Ineke van Dijk (1977) en het schrijven

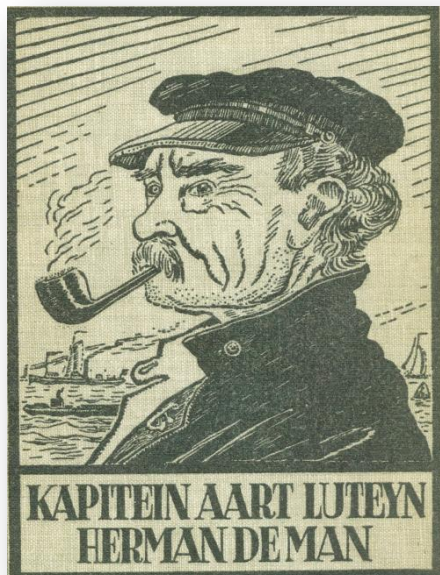
van de biografie van Ge Vaartjes (1999) kunnen tot de verdiensten van de vereniging gerekend worden. Ook nu nog voelen velen zich betrokken bij het leven van De Man, ook in de zin van Leo Vroman's: " .. en vertel het duizendmalen, alle malen zal ik wenen".

Het leven van Herman de Man

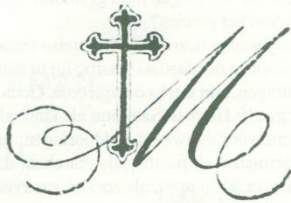
Herman de Man werd in 1898 geboren als Salomon Herman Hamburger. Vanuit Benschop en Polsbroekerdam liep hij met zijn vader, een joodse marskramer in lapjes, mollevellen en andere waar, van hofstee naar hofstee, langs de langgerekte wegen van de Vier Waarden. (Krimpenerwaard, Lopikerwaard, Alblasserwaard en Vijfherenlanden.) De verhalen van de mensen daar werden door de jonge Sal als het ware 'ingezogen'. Als kind voelde hij zich een eenzame. Zoals De Man het in zijn *De Eenzame*, van 1924, beschrijft: "Deze kinderen zijn de bijzondere, gelijk alle joodse kinderen van kleine steden en dorpen. Zij blijven tussen de anderen immer enkelingen en ontwikkelen zich meestentijds als zodanig . ." In zijn *Uit mijn kinderjaren* (verzameld in 1980) schrijft hij over zichzelf: "Want Sallie vond zichzelf zo heel belangrijk, belangrijker dan de andere kinderen op school, belangrijker dan de meester zelfs. Want al dees lieden leefden, leerden of lieten zich leren, maar zelf nadenken, zoals hij dat deed, dat verstonden zij

niet." (. .) "Ook schuilde er avontuur in dat denken en Sallie hield van het avontuur. Ieder ding, of dat nu een boom, een bank of een bedelaar was, werd er zo heel anders, veel echter door. Alle dingen kregen betekenis en geschiedenis, als hij er fel naar keek en er over nadacht." Hij was een gedrevene, in alles wat hij deed; ook kwetsend en van menselijke ondeugden allerminst vreemd.

In 1924 huwde hij met Eva Kalker, in het stadhuis te Gouda. Al spoedig ging hij met zijn gezin over naar de rooms-katholieke kerk. De katholieke letterkundige generatie rond *De Gemeenschap* was daarbij betrokken, zoals Jan Engelman, Anton van Duinkerken, Pieter van der Meer de Walcheren. "Zijn bekering is een proces geweest van vele jaren dat, via anarchisme, socialisme, pacifisme en wellicht nog andere -ismen, leidde tot een intense identificatie met het rooms ka-

tholicisme, al bleef hij zich, los daarvan, evenzeer identificeren met het jodendom." (Povee, 1972)

Op Zondagochtend 2 Augustus 1942, werden uit Berlicum (N.-Br.) door den vijand - bijgestaan door landgenooten - weggevoerd:

Eva Maria de Man-Kalker

geboren 10 April 1905 te Rotterdam

Anna Maria Henriëtte de Man

geboren 8 November 1928 te Woerden

Joachim Albertus Maria de Man

geboren 3 September 1930 te Berlicum

Magdalena Joanna Maria de Man

geboren 5 Februari 1932 te Berlicum

Petrus Christianus Maria de Man

geboren 19 Mei 1933 te Berlicum

Zij zijn vervoerd naar Westerbork, vandaar overgebracht naar het Oosten en nimmer weergekeerd.

Op denzelfden dag werd uit het klooster van de Broeders van St. Jan te Rijswijk weggevoerd

Joannes Willem de Man

geboren 3 Februari 1925 te Utrecht

die dwangarbeid verrichtte in Opper-Silezie en vandaar ontvluchtte, met de bedoeling zich in Engeland bij het Nederlandsche leger te voegen. Hij werd in Midden-Frankrijk gearresteerd en doodgeschoten.

Bidprentje van echtgenote en vijf kinderen opgesteld door Herman de Man voor de kerkdienst op 21 maart 1946.

Vooraf met zijn *Rijshout en Rozen* (1924) en *Het wassende water* (1925) kreeg hij landelijke bekendheid. Een groot publiek, van hoog tot laag, las hem. Behalve een onderhoudend verteller van zijn streek was hij daarbij "chroniqueur van een mentaliteit" (Vaartjes, 1999). In de oorlogsjaren week hij uit naar Engeland, vanwaar hij voor Radio Oranje, vooral in zijn programma 'Praatjes van de boer', velen in bezet Nederland tot steun was.

Toen hij in 1945 terugkeerde bleken zijn vrouw en vijf van zijn kinderen te zijn gedeporteerd en omgekomen in de Duitse vernietigingskampen. Hij werd een gewond en verbitterd mens. Het bidprentje dat hij opstelde, geeft iets daarvan weer. "Het was misschien een barmhartigheid", zo schreef een vriend van De Man, "dat hij in november 1946, 48 jaar oud, als gevolg van een vliegtuig-ongeluk om het leven kwam". De belangstelling bij zijn begrafenis was overweldigend. Povee eindigt zijn *Herman de Man* met: "Toen de stoet door Oudewater trok, luidden voor het eerst de klokken van zowel de protestantse als de rooms-katholieke kerk. Voor een en dezelfde dode, een jood."

Henk Povee, Herman de Man (Orion, 1972; 2de dr. Thoth 1986);

Ge Vaartjes, Herman de Man - Een biografie